

Verlos de VELUWE van **stikstofkoelakken, droogmakers, mountain-ebike-routes**

En red zo

het grootste aaneengesloten laagland-natuurgebied in NW-Europa

Eigenlijk leeft de landbouw op de arme zandgronden in ons land leeft ecologisch al een half millennium lang ruimschoots boven zijn stand - sinds de zogeheten 'Lange Zestiende Eeuw'. Dat heeft ons de 21^e eeuw uiteindelijk een land opgeleverd waarin de natuur ernstig wordt ondermijnd en het landschap steeds verder uitdroogt. Niet in de laatste plaats is de hedendaagse gangbare landbouw daarvoor verantwoordelijk. Maar ook door de groei van een steeds commerciëlere recreatie en -toerismesector wordt de bijl aan de wortel van de Veluwse natuur gelegd. Van waar moet hier redding komen? Uit de streek zelf of vooral uit die vreemde, arrogante Randstad Holland. Uit allebei natuurlijk, maar hoe dan?

=De onverzettelijken onder de stikstofkoelakken

" Gerrit van den Heuvel (54) runt net buiten het Gelderse Stroe een pluimveehouderij. Dagelijks slaat de stikstofuitstoot van negentigduizend kippen neer op natuurgebied de Veluwe. Op het beruchte stikstofkaartje van minister Van der Wal is het gebied rond de Veluwe zalmroze: veehouderijen moeten de uitstoot uit de stallen met 80 procent reduceren. Toch piekert Van den Heuvel er niet over zijn bedrijf te verkopen aan de overheid. „Ik ben niet knettergek”, zegt hij. „Ik heb hier m'n hele leven voor gewerkt.” Hij is niet de enige die er zo over denkt: tientallen veehouderijen rond de Veluwe, die volgens berekeningen de natuur zwaar belasten met hun stikstofuitstoot, willen zich niet laten uitkopen door het Rijk, zeggen zij tegen NRC. Als deze 'piekbelasters' weigeren te stoppen moeten elders in het land honderden kleinere veehouderijen worden uitgekocht. Het gebruik van dwang door het kabinet komt zo dichterbij. Van den Heuvel nam het bedrijf over van zijn vader. Hij specialiseerde zich in kippen; de varkens deed hij de deur uit. Zijn bedrijf is bijna twee keer zo groot als een gemiddeld pluimveebedrijf. Van den Heuvel verdient er naar eigen zeggen „meer mee dan Mark Rutte”. Stoppen is voor Van den Heuvel geen optie. Hij kan zijn bedrijf zelfs uitbreiden: de afgelopen jaren kocht hij stikstofrechten van stoppende boeren uit de buurt. Van den Heuvel „zit op een stikstofbult”, zegt hij. „Ik heb hele goede vergunningen. Daar kan Johan Vollenbroek [de voorman van de MOB, de milieubeweging die veel stikstofrechtzaken tegen de overheid voert] zijn geweer op leegschieten, daar komt niets doorheen.” Het boerenbedrijf van Gerrit van den Heuvel heeft negentigduizend kippen. Van den Heuvel heeft ook zonnepanelen op zijn terrein geplaatst. Van den Heuvel en andere veehouders die niet willen stoppen, twijfelen of het stikstofprobleem überhaupt bestaat. De overheid overdrijft en speelt onder één hoedje met wetenschappers die kritische rapporten opstellen waarin ze schrijven dat de natuur er heel erg slecht voor staat. De stikstofaanpak

van het Rijk is er, volgens sommige veehouders, op gericht om de grond in te pikken en er huizen op te bouwen. „Dit is grondpolitiek voor de woningbouw. Het gaat om de ruimtelijk inrichting van Nederland”, zegt Van den Heuvel. De kans is klein dat dit werkelijk gebeurt: provincies zullen niet snel huizen bouwen dicht bij natuurgebieden op landbouwgrond. Uit onderzoek van het kabinet blijkt bovendien dat stoppende boeren hun rechten vooral aan andere boeren verkopen, zelden aan vastgoedontwikkelaars. Gerrit van den Top, melkveehouder in Kootwijkerbroek heeft twijfels bij alle regels die de stikstofuitstoot moeten tegengaan: „Als stikstof echt schadelijk is voor de natuur, hoe kan het dan dat er koolmeesjes zitten in de huisjes naast m'n stallen?” Uit talrijke (internationale) onderzoeken blijkt dat de stikstofuitstoot wel degelijk de natuur aantast. “

In dit citaat uit de NRC een week na de dramatisch verlopen Statenverkiezingen van 2023 [1] kwamen de onverzettelijken tegen de stikstofplannen van de regering aan het woord. De NRC sprak toen zo'n dertig Veluwe veehouders-stikstofpiekbelasters van wie de bedrijven vlak bij waardevolle natuurgebieden liggen. Arrogant en keihard materieel eigenbelang [“ik verdien meer dan Mark Rutte”] en een glashard klimaatontkennen vormen de kille kern van hun levensinstelling. Hun verzet dient gebroken te worden, anders wordt het niets met de even hoognodige als toch al zo moeilijk te realiseren duurzame 'Grote verbouwing' [2] van Nederland die nu op praktisch ieder vlak de komende decennia op de agenda staat. Alleen - hoe kan zo'n langlopend giga-project ooit kans van slagen hebben? Alleen met de wortel - door bijvoorbeeld zogeheten 'koplopers' onder de boeren tot duurzaamheid te verleiden - zal het zeker niet lukken, in ieder geval niet in het geval van de stikstofproblematiek. Vroeg of laat zal ook de stok tevoorschijn moeten komen, maar hoe dan, waar, wanneer en vooral onder welke gemeenschappelijke maatschappelijke noemer? En vervolgens door wie dan? Het moreel totaal failliete Rutte-regime is al sinds de door de rechter opgelegde ruimtelijke stikstofblokkade uit 2019 op dit punt de facto volledig demissionair....

=De fatale droogmakers van het landschap, waaronder - last but not least - ...de hedendaagse gangbare landbouw

Eigenlijk leeft de landbouw op de arme zandgronden in ons land leeft ecologisch al een half millennium lang ruimschoots boven zijn stand - sinds de zogeheten 'Lange Zestiende Eeuw'. Deze eeuw maakte Amsterdam als een soort New York avant la lettre tot centrum van een prototype van een wereldmarkt in wording. Hier werden voor het eerst de Europese markten (met name in de vorm van de handel met het Oostzeegebied - o.m. graan en hout) en buiten-Europese markten zoals Amerika, Afrika en Azië in rudimentaire vorm bijeen gebracht. Een en ander had ook gevolgen voor de verhoudingen in de landbouw binnen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, niet alleen in de westelijke kustgebieden maar ook op de arme zandgronden verder landinwaarts legen - dus en niet in de laatste plaats ook op en om de heel strategisch centraal in de Republiek gelegen Veluwe. Dat had hier met name tot gevolg dat de tot dan toe heersende dwingende sociale en economische verbanden in de agrarische productie op de vanouds aaneengesloten akkercomplexen allengs losser werden, bijvoorbeeld door de introductie van andere gewassen met een andere zaai- en oogstkalender. Daarmee werd de boer stukje bij beetje individualistischer, minder een zelfvoorzienende peasant en meer een zelfstandig op de markt opererende farmer. Door deze ontwikkelingen raakte ook het precare hydrologische en ecologische evenwicht dat na de Grote Droogte van de Tiende Eeuw uiteindelijk weer gevonden was stukje bij beetje verstoord. Een en ander ging gepaard met roofofbouw op de kwetsbare natuur, met als meest dramatische gevolgen overbeweiding van de heidegronden en een spectaculair uitdijen van zandverstuivingen in de eeuwen die daarop volgden. Pas vanaf de loop 19^e eeuw kon het stuivende zand weer stukje bij beetje bedwongen worden, maar de daarmee gepaard gaande ontginnings- en op de Veluwe vooral naaldbebossingsdrift ondermijnde zo op zijn beurt de ecologische en hydrologische veerkracht van natuur en landschap en ontnam de flanken en de vóór die tijd immer vochtige sokkel van dit zo

bijzondere stuwwallenlandschap veel van hun natuurlijke verscheidenheid. Naalddhout, en dan vooral de grove den, is een beruchte waterslurper. Waar grove dennen staan bereikt maar een vijfde van het regenwater de bodem. De laatste drie decennia werden de uniforme naalddhoutplantages gelukkig meer en meer omgevormd tot gemengd bos, naast naald- steeds meer loofbos. Wat tot op heden goeddeels echter helaas onveranderd bleef is de grondige diepe drooglegging van het landschap – van de top tot en met de ooit zo vochtige, wilde en soortenrijke sokkel. Vooral die sokkel aan de voet rond de Veluwe verdient het om in de toekomst weer volop versponst te worden om de nodige biodiversiteit te kunnen doen herleven [3], maar het beleid van grondige drainage, die obsessie om het water zo snel mogelijk af te voeren, is tot op heden de helaas boventoon blijven voeren, niet in de laatste plaats onder de druk van de lobby van de hedendaagse gangbare landbouw om zo al vroeg in het jaar met zijn grote machines het land op te kunnen. Dat is dezelfde landbouw die tegelijk het gore lef heeft om in droge tijden te pleiten voor beregening van de boerenlanderijen, desnoods ten koste van de drinkwatervoorziening. Bij dit alles speelt overigens niet alleen een kwantitatief waterprobleem - een periodiek tekort dan wel een teveel aan water -, maar ook en niet in de laatste plaats een kwalitatief waterdrama. Wie zei daar ammoniak, landbouwgif? De Europese Kaderrichtlijn Water hangt in dit opzicht niet voor niets als een zwaard van Damocles boven onze de laatste jaren zo larmoyant aanwezige glysofaat- en mesthelden. En terecht.

= Het stuwwallenlandschap van de Veluwe als aaneengesloten ecosysteem, inclusief zijn flanken én zijn van nature natte sokkel

“De grap - met dank aan de IJstijden - is dat de Veluwe te groot en te wild [en te onvruchtbaar] is voor zo’n klein en aangeharkt land. In het hart van Nederland ligt het grootste aaneengesloten laagland-natuurterrein van Noordwest-Europa – en de Tweede Kamer heeft het er nooit over. Het lijkt een voorbeeld van iets dat zo groot is dat het onopgemerkt blijft. Ironisch genoeg is precies die kwaliteit, de omvang, het beste van wat de Veluwe de Nederlandse natuur heeft te bieden.”

” aldus Veluwekenner bij uitstek en cartograaf Michiel Hegener [4]. Zo’n naar nationale maatstaven gemeten uitzonderingspositie rechtvaardigt een benadering die beduidend verder dient te gaan dan de in Nederland geijkte beleidsinstrumenten op het gebied van natuur- en landschap. Verder dan de postzegelgebieden van Natura 2000, verder ook dan een Ecologische Hoofdstructuur met zijn groene en blauwe corridors en sub-gangetjes. Een gebied van dit formaat en met zulke potenties vraagt om een integraal, aaneengesloten, gebieds-dekkende benadering. Waarin de nieuwe levensruimte niet alleen voor de bovenkant van de Veluwe geldt - nu vooral voor een groot deel in handen van natuurschermers en andere terreinbeheerders -, maar ook voor de flanken met hun veelbelovende ecologische diversiteitspotenties. Alsook levensruimte voorde eertijds zo natte sokkel waar de laatste snippers oud landschap weer heel goed tot één groot natuurgebied aaneengesmeed zouden kunnen worden. Een en ander vraagt ook om een beleid waarin omvorming naar naaldbos naar gemengd bos niet beperkt blijft tot halve maatregelen waarbij bosbouw toch steeds in het achterhoofd blijft meespelen, maar tot écht natuurlijk bos leidt [5]. En een beleid waar het gezien de robuuste omvang van het gebied de moeite loont om over te gaan tot - met name faunistische – experimenten - lang leve de wolf!, wanneer komt de lynx? -, inclusief de daarvoor benodigde onthekking. Én - lest best – een natuurgebied van dit formaat en deze status verdient stoutmoedig beleid om een al te ongebreidelde toeristische en recreatieve ontsluiting een halt toe te roepen.

=Mountain-ebike-routes en andere vormen van recreatieve ‘green washing’

Tja – dat laatste punt is in een land waar iedere snippet natuur eigenlijk altijd economisch gewin moet opleveren een heel heikel punt. Des te dapperder is het dat Hegener de laatste jaren sterk zijn

pijlen op dit thema richt, en de laatste jaren meer en meer in het bijzonder op de jongste recreatiegril, de mountain-ebike-trail: *“Overal en altijd zijn mountainbikers te verwachten, ze hebben de Veluwe natuur (want in de mooiste stukken rijden ze het liefst) gewoon overgenomen. [...] Het mooiste van de Nederlandse natuur zijn de smalle, zandige, mulle, modderige, kronkelende konijnenpaadjes doordichtbegroeid, geaccidenteerd terrein, vinden de mountainbikers: precies waar de nachtzwaluw broedt, waar het ree rust, waar de das haar jongen traint, waar het zwijn zoelt, waar de overwerkte stadsmens zich in de late avondschemering of vroege ochtendnevel overgeeft aan de verlangens naar stilte en eenzaamheid. Helaas. Zelfs op de rustigste plekken en de stilste uren - of beter: juist daar, juist dan, rammen zwetende mountainbikers in lila of zwetende trainingspakken de laatste rust aan flarden terwijl vogel en zoogdier jankend wegvluchten en stilteminnende wandelaars het nakijken hebben.”* [6]

En dan hebben we het hier alleen nog maar over de ontsluiting. Een minstens zo kwalijke verstoorder en ondermijner van de natuur is hier de verblijfsaccommodatie. Sinds het eind van de jaren 90 van de vorige eeuw is de groei en commercialisering van deze sector in een stroomversnelling geraakt door de prakrijk van het zogeheten ‘uitponden’: het grootschalig opkopen van kampeerterrinen en vervolgens verkavelen en bebouwen met een stacaravan en - nog veel vaker - met een luxueuze vakantiebungalow of ‘chalet’. Een soortgelijke ontwikkeling deed zich in diezelfde periode voor in de Hollandse kustregio. Zowel op de Veluwe als aan de kust groeide een steeds verder uitdijende recreatieve sluikstad, in de kustelijke situatie door ons niet voor niets “De Langste Stad” gedoopt [7]. In deze toeristisch-recreatieve concurrentieslag lijkt de Veluwe aan het langste eind te trekken. Sinds 2017 is de Veluwe van alle regionale bestemmingen het meest in trek bij Nederlandse vakantiegangers [8]. Een zeer twijfelachtige eer, resultaat van het onvermoeibare ijveren van de VeluweAlliantie, een machtige lobby van provincie, lokale overheden, grote en kleine recreatieondernemers, ANWB en natuurbeheerders en andere grootgrondbezitters waaronder naast particuliere ook Defensie en het Rijksvastgoedbedrijf.

Moraal van het verhaal: Natuur is mooi en aardig, maar alleen als het de nodige pegels opbrengt en de rest van de economie niet te veel in de weg staat. En te druk? Hoezo te druk? Zo spreekt de Hollandse koopman. Waar blijft de Hollandse dominee? Waar blijft het waarachtige natuurgevoel - op de Bijbelband-Veluwe, in de wereldgelijkvormige Randstad?

=Veluwegevoel? - waar wat hoe?

Tja, op die vraag moet Hegener ons het antwoord schuldig blijven. De meeste Veluwenaren wonen aan de rand van het natuur-kerngebied, maar staan met de rug naar de Veluwe natuur, zo moet hij erkennen [9]. Ze onderhouden op zijn hoogst serieus contact met hun directe buurdorpen en -steden, maar hebben niets gemeen met dorpen en steden aan de andere kant van het massief. Steden? Het is echter de vraag of in de oorden de van enige omvang die hier liggen wel de naam stad verdienen, of de stadslucht hier wel echt vrij maakt. Ja - daar is natuurlijk allereerst Arnhem, naast provinciehoofdstad vanouds ook hoofdstad van één Gelre’s vier kwartieren, de Veluwe. De stad dankt haar bijnaam ‘Gelders Haagje’ aan de bemiddelde repatrianten uit Indië die hier neerstreken - niet binnen de omwalling van deze vanouds conservatieve provinciestad, maar langs de bekoorlijke welvingen van de Veluwezoom. Een soort Buitenzorg in het koloniale Moederland dus, beslist geen omgeving waar men vrije stadslucht inademt. ‘Gelders Haagje’, maar dan vooral in politiek opzicht - die naam zou misschien eerder Apeldoorn passen, Neerlands Versailles, waar de Oranje’s zich inde moderne tijd een eeuw lang terugtrokken -: tussen 1848 en 1948, van Koning Gorilla [de bijnaam voor Willem III] tm Willemlen -, mokkend over hun constitutionele vernedering, hun door Thorbecke aangedaan. En ook het is dit oord dat in W.O. II als uiterst navrant intermezzo beleefde toen het door de Reichskommissar der Nederlanden Seys Inquart tot schaduwresidentie

uitverkoren werd – na Dolle Dinsdag durfde hij geen stap meer in 't Haagje te zetten. Evenmin bij uitstek een oord van of voor verlichte geesten dus. En dan de trits Veenendaal -Ede-Wageningen? De stichting van Veenendaal in de late 15^e eeuw als veenkolonie van het toentertijd o zo machtige en bruisende Antwerpen bracht niet zozeer vrije stadslucht maar vormde als eerste serieuze aantasting van de natte natuurlijke sokkel van de Veluwe een kwalijk precedent. Daarna is het met Veenendaal eigenlijk nooit meer goed gekomen, ook niet na industrialisatie in de tweede helft van de 19e eeuw. Vanaf de late jaren 80 van de 20^e eeuw afficheerde de even bouw- als bijbeldriftige nederzetting zichzelf graag een tijd lang als “Randje Randstad [10].” “Hartje Bijbelband” zouden we daaraan willen toevoegen. Tegenwoordig is die band niet alleen maar louter calvinistisch van geur en kleur, ook de roomse reactie heeft in 't Veen zijn intrede gedaan; zo heeft k de ultra-conservatieve katholieke beweging Civitas Christina zich hier inmiddels genesteld [11]. Ede weet sinds het begin van de 20^e eeuw Veenendaal met succes op de hielen te zitten. In die tijd bestemde het Ministerie van Oorlog het armelijke Veluwse enkdrorp tot garnizoensplaats met in de nabijheid een hele reeks van uitgestrekte militaire oefenterreinen. In het kielzog van het militaire bedrijf stak aan de andere kant van het spoor vlak na W.O. I de voor die tijd zeer innovatieve Nederlandse Kunstzijdefabriek [NK/ EnKa] de kop op -inmiddels weer er ziele -, toentertijd een geduchte concurrent voor de traditionele Veenendaalse textielbaronnen. Verreweg de meest interessante van het [sub]urbane drietal is Wageningen. Hier groeide uit een 'gewone' landbouwschool vlak na W.O.I een hogeschool, in de jaren '80 van de vorige eeuw gepromoveerd tot heuse universiteit. Lange tijd gold deze 'boerenhogeschool/- universiteit' als verlengstuk van de o zo vervuilende bio-industrie, maar heden ten dage lijken zich in de boezem van dit instituut meer en meer boeiende discussies af te spelen over het duurzaamheidsgehalte van verschillende landbouwopvattingen en -praktijken. Maar hoe groot is de invloed van die kennisdynamiek op het leven van alle dag op dat vlak op de 'gewone' streekgenoten-bewoners van de Veluwe?

Maar het probleem zit hem in zit verband niet alleen of vooral in het gebrek aan draagvlak voor de eigen natuur in de Veluwe-regio zelf, maar ook en niet in de laatste plaats in de waardering die de Veluwse natuur in de rest van Nederland geniet. Hegener wijst hier terecht op het feit dat de Waddenzee het wél gelukt is om die erkenning onder de *hele* Nederlandse bevolking te verkrijgen. . Waarom is het nooit gelukt om voor de Veluwe een club met een vergelijkbare status en landelijke bekendheid als de Waddenvereniging op te richten? De eerder genoemde VeluweAlliantie lijkt er met groeiend succes in te slagen de interesse van een urbaan, meer of minder cultureel en landschappelijk geïnteresseerd publiek commercieel-hedonistisch te focussen. Zelfs menig ideëel gedreven, natuurminnende Randstedeling blijkt in een tussendoorvakantie maar al te makkelijk verleiden tot luxueuze horeca-arrangementen en bijbehorende 'spontane' maar de facto geënceneerde natuur-'events' (bijvoorbeeld als het spotten van edelhert en wild zwijn met uitzicht op een wildakker) [12].

Hoe uit dit op het oog o zo 'duurzame' maar in feite volledig door commerciële prikkels gedomineerde slop te geraken? Door een landelijk platform op te zetten waarmee de authenticiteit en oprechtheid van het wel degelijk op menige plek aanwezige lokale Veluwse milieu-burgeractivisme onder de aandacht gebracht wordt van soortgelijke burgerinitiatieven elders in den lande. Zonder commerciële bijbedoelingen. Zulke contacten met Nederlanders buiten de streek kan de Veluwenaar buiten de soms dwingende sociale controle van de dorps- en buurtgemeenschap doen treden. Het omgekeerde kan dan ook gebeuren: dat de stadjer van buiten zijn vooroordelen over 'de provincie' opzij zet.

Blijft de vraag: wie neemt dan het initiatief? In het verleden zijn heel wat initiatieven in dergelijke richting jammerlijk gestrand. In de regio zelf lijkt de VeluweAlliantie zijn commerciële zaken inmiddels grondig te hebben dichtgepolderd. Waar moet het zout in de Veluwepap dan wél vandaan komen? Misschien toch van die vermaledijde kritisch-activistische natuurkenners uit de Randstad. Maar dat moet dan niet al te nadrukkelijk gebeuren. In dit verband lijkt ons alleen al de Randstad-centrische titel van Hegeners Veluweboek - **Ons Wilde Oosten 2.0** - minder gelukkig gekozen. Het middelpunt van Nederland ligt immers zowel letterlijk-geografisch als figuurlijk in het Goudsberg-

gebied . Dát had de VeluweAlliantie in 2018 tijdens haar toogdag in Restaurant *De Lunterse Boer* in ieder geval wel heel goed begrepen [13] . Niet voor niets noemden wij onze dertig jaar geleden verschenen rondwandeling vanuit Lunteren “*Tussen de Kampementen*” :

“Wie op zoek gaat naar landschappen uit zijn jeugd vraagt om teleurstellingen. Zo ook in het geval van Lunteren, dat de auteur nog uit de jaren 50 en 60 kent. Op de Eng wuifden toen nog goudgeel haver en rogge, in het Buurtbosch was het goed cantharellen zoeken. Wie de paden van vroeger probeert terug te vinden, loopt vaak dood op caravans, vakantiebungalows en dure villa’s met gemene honden. [...] Achter het Restaurant Het Hessenspoor ligt camping De Goudsberg: vlakbij de plek waar Mussert in de jaren 30 en 40 zijn hagepreken bralde (de uitgraving voor het podium is nog op de [topografische] kaart te zien) kniezen nu asielzoekers - o sarcasme der geschiedenis. “ [14]

Maar tegelijkertijd is het lokale verleden hier rond Lunteren evenals elders evenmin louter zwart: *“De Blije Werelt gaat terug op een kamp voor Belgische vluchtelingen uit de Eerste Wereldoorlog, later conferentieoord van de Zending Studieraad, in 1940 ontmoetingsplaats van de ‘Lunterse Kring’, een club van bekende hervormde dominees in verzet tegen de Duitse bezetter.” [15]*

Kortom, burgers en buitenlui - het gaat er vóór alles om de vooroordelen opzij te zetten. De onbevangen Veluwewandelaar, echt nieuwsgierig naar de ander, kan zo een gereede kans maken van ene in de andere aangename verbazing vallen.

NOTEN

[1]

Martin Kulper e.a., *Deze piekbelaster piekert er niet over zich te laten uitkopen – en hij is niet de enige: ‘Ik ben niet knettergek’* In: *NRC*, 25 maart 2023, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/03/23/piekbelasters-hekelen-onduidelijkheid-maar-weten-wel-zeker-ik-stop-niet-a4160307>

[2]

Eppo König, *Wat moet meer ruimte krijgen: natuur of landbouw en woningen? Nederland is verdeeld* In: *NRC*, 19 april 2023, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/04/19/mensen-denken-nederland-is-al-vol-en-wordt-steeds-lelijker-a4162576> - met als veelzeggend intro: “SCP-onderzoek onder burgers - Burgers wantrouwen de overheid bij de keuzes voor de verbouwing van Nederland. Maar die moet wél besluiten nemen.” Als ook: Eppo König, *Het ruimtelijk plan voor Nederland tot 2100 wordt ‘breder, groter en ingrijpender’* In: *NRC* 11 mei 2023, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/05/11/het-ruimtelijke-plan-voor-nederland-tot-2100-wordt-breder-groter-en-ingrijpender-a4164497?fbclid=IwAR1q4mxHz0ef4FqgPslWJpUKtIWJ6FDImSU99R7RXI4cIBG509B14xUxJw>

Als de ideoloog van De Grote Verbouwing van Nederland ontpopt zich minister van Volkshuisvesting van Ruimtelijke Ordening Hugo de Jong. Op de onderbouwing van zijn ideeën en plannen bestaat echter de nodige – deels zeer terechte - kritiek, zie bijvoorbeeld van de oud directeur van het Ruimtelijk Planbureau Wim Derksen, *Het eerlijke verhaal over de ruimtelijke ordening (1)* [blog van 15 mei: [https://www.wimderksen.com/blogs/het-eerlijke-verhaal-over-de-ruimtelijke-ordening-\(1\).html](https://www.wimderksen.com/blogs/het-eerlijke-verhaal-over-de-ruimtelijke-ordening-(1).html)]. Wij zullen hier in het redactioneel van ons volgende [zomer]kwartaaljournaal nader op ingaan met een artikel onder de titel: *De Grote Verbouwing van Nederland - Tussen nostalgie en revolutionaire Realpolitik*

[3]

Zie hierover ook de onderzoeken in de IJsselvallei waar wij de afgelopen bij betrokken zijn geweest en nog betrokken zijn, zoals:

=Arjan Nienhuis en Steven Schuppen, *De Grote Droogte van de IJsselvallei – eindrapport* [mede in overleg met het Waterschap Rijn en IJssel te Doetinchem] , Bruchem november 2020

=Arjan Nienhuis, Steven van Schuppen en Margo Meeuwissen, *De Hoofdige Boer inventiever dan ooit;*

onderzoeksoepzet fase 2: Sponsen of verdrogen Bruchem mei 2022 [onderzoek naar de mogelijkheden van natuur-inclusieve landbouw in het stroomgebied van IJssel en Overijsselse Vecht tegen de achtergrond van de droogteproblematiek aldaar; deelvervolgonderzoek op ‘De Grote Droogte van de IJsselvallei’] Het afsluitende eindrapport van ‘De Hoofdige Boer’ verschijnt lente/zomer 2023.

[4]

Citaat uit: Michiel Hegener, **Ons wilde oosten 2.0 De toekomst van de Veluwe** Uitgeverij Stuifzand 2019, blz. 21

[5]

Idem – zie de paragraaf **Houtplantages en bosvorming** , blz. 89-99

[6]

Idem, citaat op blz. 105; en zie in dit verband ook zijn artikel over het in het najaar afsluiten van het Kroondomein: **Het Kroondomein moet een voorbeeld zijn voor de Veluwe, niet andersom** In: **NRC** 8 dec. 2021, zie link: <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/12/08/sluiting-kroondomein-is-juist-een-zegen-a4068330>

[7]

Idem – zie de paragraaf **Verblijfsaccommodatie** , blz. 110 e.v. en voor informatie over een vergelijkbare ontwikkeling van de recreatie-accommodatie in de Nederlandse kustregio zie: Steven van Schuppen, Vladimir Mars/ Arjan Nienhuis e.a., **De Langste Stad Van het Zwin tot de Slufter – Reis langs het verblijfstoeristisch erfgoed langs de Nederlandse kust** Den Haag [Open Kaart] 2005

[8]

Die trend lijkt zich ook na de Corona-periode gewoon door te zetten, zie: Lidewij Bosman, **Gelderland weer onverminderd populair in 2022** Persbericht Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen 12 januari 2023, zie link: <https://www.toerismevan.nl/nieuws/persberichten/gelderland-weer-onverminderd-populair-in-2022/>

[9]

Opnieuw: Michiel Hegener, **Ons wilde oosten 2.0 De toekomst van de Veluwe** Uitgeverij Stuifzand 2019, blz. 38 e.v. , de paragraaf **Bewoners en hun Veluwegevoel**

[10]

G. van Leeuwen, **Hart van Veenendaal begint sneller te kloppen** In: **Reformatorisch Dagblad** 1 juni 1988, zie link: https://www.digibron.nl/viewer/collectie/Digibron/id/tag:RD.nl,19880601:newsml_94bbfde1aba8ebd7d359d0b4e46fee2a

[11]

Zie link: <https://civitaschristiana.nl/contact>

[12]

Denk in dit verband aan bijvoorbeeld aan programma's/ arrangementen als “*De smakelijke Veluwe*” of “*De geheime Veluwe*” in de **Gebiedsopgave Veluwe - Uitvoeringsprogramma 2021-2023** uit januari 2021 [onder de paraplu van de VeluweAlliantie uit te voeren], waarin ook hoog en reuze vroom opgegeven wordt van “*Met name de projecten op en rond ontvangstlocaties, recreatiezonering en duurzame mobiliteit. Ook de plannen voor ‘het vakantiepark van de toekomst’ op de Veluwe geven nieuwe dynamiek aan de recreatiesector.*” Zie link: <https://www.veluweop1.nl/wp-content/uploads/2021/03/UitvoeringsProgramma-2021-2023.pdf>

[13]

Evert Jan Moraal, **De VeluweAlliantie** en **Veel aandacht in de media voor de Goudsberg** ; persberichten van 25 maart 2018, zie link: <https://middenpuntvannederland.nl/de-veluwealliantie/> . In het Goudsberg-gebied ligt ook de **Lindeboomsberg**, waar het zogeheten -geografische - **Middelpunt van Nederland** bevindt, althans dat had de voorzitter van de Gelderse VVV in het midden van de jaren 60 van de vorige eeuw nauwgezet laten uitrekenen. Er kwam een monument bij een grote zwerfkei waar in de loop der tijd meerdere

zonnewendestenen bij gezet zijn - zie link: <https://middenpuntvannederland.nl/goudsberg-schatten/goudsberg-middenpunt-van-nederland-en-hessenhut/>

[14]

Steven van Schuppen/ Marcia van Bijnen, **Wandelingen op de Zuid-Veluwe en Veluwezoom** Nijmegen
[Uitgeverij Dwarsstap] 1993, blz. 36-37

[15]

Idem, blz. 38